

www.ketab.ir

مناسبات فقه و اخلاق

لنگاه ۱۳۸۵
نشر نگاه معاصر

محمد هدایتی

مناسبات فقه و اخلاق

محمد هدایتی

نگارخانه

نشر نگاه معاصر

ناشر: نشر نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر)

مدیر هنری: باسم رسام

تر و فچینی و صفحه آرایی: حروفچینی هُما (امید سیدکاظمی)

یتوگرافی: نوید

چاپ و صحافی: فرنو

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰

قیمت: ۳۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۰-۷۰۶-۲۷-۱

نشانی: تهران - مینی سیتی - سه راهی - لاتی - فاز ۲ مخابرات - بلوک ۳۸ - واحد ۲ شرقی

تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹ / پست الکترونیک: negahe.moaser94@gmail.com

سرشناسه	هدایتی، محمد، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	مناسبات فقه و اخلاق / محمد هدایتی.
مشخصات نشر	تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۴۷۲ ص: ۱۶/۵ × ۲۴ س.م.
فروست	اسلام پژوهی؛ ۲۴
شابک	978-964-7763-27-1
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا.
موضوع	دین و اخلاق.
موضوع	Religion and Ethics
موضوع	فقه - جنبه‌های اخلاقی.
موضوع	Islamic Law - Moral and Ethical Aspects
موضوع	فقه.
موضوع	Islamic Law
موضوع	اخلاق اسلامی.
موضوع	Islamic Ethics
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ م ۸ ۳۶ هـ / ۴۷ BJ
رده‌بندی دیوبندی	۲۰۵/۶۷
شماره کتابشناسی ملی	۴۳۶۵۷۱۲

فهرست

۹ مقدمه

بخش اول

کلیات

- ۱۳ ۱. تبیین بحث
- ۱۳ ۱-۱. بیان مسأله
- ۱۴ ۱-۲. جایگاه بحث
- ۱۴ ۱-۳. هدف
- ۱۵ ۱-۴. اهمیت
- ۱۶ ۲. پیشینه پژوهش
- ۲۰ یادداشت‌ها

بخش دوم

شناخت فقه و اخلاق

- ۲۷ فصل اول: پیشینه دانش فقه و اخلاق در تقسیم علوم
- ۲۷ ۱. تاریخ تقسیم علوم
- ۲۸ ۲. دانش فقه و اخلاق در تقسیم علوم
- ۲۸ ۱-۲. روش قرآن و روایات
- ۲۹ ۲-۲. برداشت از یک روایت

۹ ۲-۳. روایات فرض و فضل
۱ ۳. نتیجه فصل
۱ ■ یادداشت‌ها

فصل دوم: شناخت فقه

۴ ۱. لغت فقه
۴۴ ۱- معنای فقه در کتب لغت
۴ ۲- ریشه‌شناسی لغوی فقه
۵ ۱-۳. کاربرد فقه در قرآن کریم
۵ ۱- کاربرد فقه در روایات
۷ ۲. اصطلاحات فقه
۷ ۱-۲. اصطلاح نهی: مفهوم معارف دین
۸ ۲-۲. اصطلاح روم: مفهوم احکام عملی دین
۵ ۲-۳. اصطلاح سوم: علم فقه
۴ ۳. نتیجه فصل
۵ ■ یادداشت‌ها

فصل سوم: شناخت اخلاق

۱۷۷ ۱. لغت اخلاق
۱۷۸ ۲. اصطلاح علم اخلاق
۱۷۸ ۳. تاریخ علم اخلاق
۱۷۸ ۴. حکمت عملی و اخلاق
۱۷۹ ۵. علم، صنعت، فن و هنر
۱۷۹ ۶. تعریف علم اخلاق
۱۷۹ ۷. موضوع علم اخلاق
۱۸۰ ۱-۷. تحدید موضوع
۱۸۰ ۲-۷. گستره موضوع
۱۸۵ ۸. مفاهیم و احکام اخلاقی
۱۸۷ ۹. هدف
۱۸۷ ۱۰. اهمیت علم اخلاق

۱۸۷ ۱۰-۱. اخلاق و آغاز خلقت
۱۸۸ ۱۰-۲. اخلاق و آفرینش انسان
۱۸۸ ۱۰-۳. اخلاق در دین
۱۸۸ ۱۰-۴. اخلاق در فقه
۱۸۹ ۱۱. ادله و منابع
۱۹۰ ۱۲. رابطه دین و اخلاق
۱۹۱ ۱۲-۱. عام و ابستگی اخلاق به دین
۱۹۸ ۱۲-۲. وابستگی اخلاق به دین
۲۱۰ ۱۳. ادب
۲۱۱ ۱۳-۱. اهمیت و جایگاه ادب
۲۱۲ ۱۳-۲. لغت‌شناسی ادب
۲۱۳ ۱۳-۳. اصطلاح نحوی ادب
۲۱۸ ۱۳-۴. اصطلاح دوم ادب
۲۱۹ ۱۳-۵. سنجشی بین دو اصطلاح
۲۲۰ ۱۴. اخلاق و سایر علوم
۲۲۱ ۱۵. نتیجه فصل
۲۲۲ ■ یادداشت‌ها

بخش سوم

بررسی دیدگاه‌ها در ارتباط با مناسبات فقه و اخلاق: نظر برگزیده

۳۱۱ فصل اول: گزارشی از یک گفتگو
۳۱۱ فصل دوم: دیدگاه جداانگاری و انفصال
۳۱۳ ۱. تنافر و ناسازگاری
۳۱۶ ۲. استقلال و تمایز
۳۱۷ ۲-۱. ماهیت علم
۳۱۷ ۲-۲. موضوع
۳۱۹ ۲-۳. محمول و حکم
۳۲۲ ۲-۴. هدف و غایت
۳۲۴ ۲-۵. قلمرو

۳۲۴ ۲-۶. روش
۳۲۵ ۲-۷. ضمانت اجرا
۳۲۶ ۲-۸. منبع
۳۲۷ ۳. نتیجه فصل
۳۲۷ ■ یادداشت‌ها

۳۳۳ و. ل. س. م: دیدگاه ارتباط و پیوستگی
۳۳۳ ۱.۱. ات. س. د. و یگانگی
۳۳۵ پیوند و واستگی
۳۳۶ ۲- ابزارها. دل‌های پیشنهادی پیونددهنده میان فقه و اخلاق
۳۳۹ ۲-۲. دل‌های بزرگ. م. و ن. د: عقلانیت دینی
۳۶۶ ۳. نتیجه فصل
۳۶۷ ■ یادداشت‌ها

۴۲۱ □ نتیجه‌گیری
۴۲۳ □ منابع
۴۶۹ □ Abstract

مقدمه

مناسبات به و اخلاق در جستجوی ارتباط و پیوندی میان دو دانش فقه و اخلاق است تا سازگاری و هم‌پوشانی بیشتری بین دو بخش مهم از معرفت دینی را فراهم آورد و هموارترین بستر و استوارترین روش برای استنباط فقهی و اخلاقی از متون و منابع دینی با هم‌گرایی موجه و قابل دفاعی از الزامات فقهی و ارزش‌های اخلاقی را ایجاد کرده و با بیان برخی آفت‌ها و آسیب‌های دستگیر فکری اجساد، زمینه‌های تاریخی جدایی اخلاق از فقه را بررسی نماید.

این اثر در سه بخش ترسیم شده است. بخش نخست که به طور معمول به بیان کلیاتی درباره موضوع بحث، جایگاه و هدف و اهمیت آن پرداخته و به پیشینه پژوهش و روش آن اشاره می‌کند.

بخش دوم که در قالب سه فصل ترتیب یافته است پس از توضیحی درباره مرزبندی دو دانش فقه و اخلاق که به مقتضای تقسیم و طبقه‌بندی علوم صورت گرفته، به منظور شناخت دانش فقه، معانی لغوی و اصطلاحی فقه را جستجو می‌کند و به انحصار فقه در خصوص احکام عملی را مورد بررسی قرار می‌دهد تا زمینه‌های تاریخی جدایی فقه اصطلاحی از اخلاق، که بیشتر مربوط به صفات می‌شده است، آشکار گردد؛ سپس از اعم بودن موضوع این دانش نسبت به رفتار و صفات دفاع می‌کند. همچنین از جهت منبع، رغبت افراطی و ناموجه به روایات منسوب به اهل بیت (ع) به جای اصل قرار دادن قرآن کریم و سنت نبوی (ص) و نیز بی‌اعتنایی به عقل و بنای عقلا را یادآوری نموده تا نشانه‌های ساختار فکری غیر مهذب در فقه کنونی نمایان گردد. آنگاه به شناخت و اهمیت دانش اخلاق پرداخته و بر اعمیت موضوع آن نیز نسبت به صفت و رفتار تأکید کرده و با بیان

پیوندهای گوناگون اخلاق با دین، از عاملی که بتواند صبغه دینی اخلاق را تبیین و آن پای بند به مقتضیات فقهی نماید گفتگو می نماید.

بخش سوم به سراغ آراء و نظراتی می رود که در تعامل و وابستگی و همپوشانی این دو علم وجود دارد یا می تواند فرض شود. فصل نخست این بخش به بیان چکیده ای از دیدگاه کسانی می پردازد که درباره مناسبات فقه و اخلاق با آنها گفتگو شده است. در فصل های دیگر، نظرات مطرح شده در قالب دو دیدگاه جدا انگاری و انفصال و دیدگاه ارتباط و درستگی ارائه می شود و نهایتاً مهمترین عامل پیوند دهنده میان فقه و اخلاق را تحت عنوان «تولایت دینی» پیشنهاد کرده و از آن دفاع می نماید.

در باب پیوند میان فقه و اخلاق، برخی فروکاستن از وسعت فقه موجود و رد نگاه حداکثری به دین و اختصاص آن به امور عبادی را تنها راه موفق می دانند؛ و بعضی حفظ فقه موجود همراه با اضافه نرسد به سایر ابعاد دین و عدم اکتفا به قالب های ظاهری احکام را پیشنهاد می کنند. این نگرش هر چند وسعت نفوذ احکام فقهی در کل زندگی و لزوم قانون گذاری دینی در همه زمینه ها، فردی و اجتماعی را نفی می کند و بر لزوم توجه به باطن و حقیقت احکام در کنار ظاهر و فشار آن هم تأکید می کند ولی عقلانیت دینی را عامل پیوندی می داند که حتی در همین فقه موجود و در همین اندازه از حجم آن هم جاری و پرتوفیق است.

چنین عقلانیتی که مربوط به عملکرد انترسی تکوینی قالب پذیری خرد و ساختار فکری و فعالیت عقلی و دستگاه نتیجه گیری انسان است کاربست دست عقل ورزی در ساحت فقه و اخلاق را معرفی می کند. درنگ در فقه موجود و مرکز ستانده است و نحوه استنباط هر چند تلاش و اخلاص و جدیت در این باره را نمایان می سازد ولی به نظر می رسد به عللی چون تأثر از ساختار فکری یونانی و عدم توجه به تألیف فکر و قلب و تأثیر اخلاق، تفقهی متوزم و محروم از جامعیت و کارایی را سبب شده است.

عقلانیت دینی اندیشمند را وامی دارد تا با تهذیب فکری، به جای پرگویی و تعمق های ناروا و اقوال پیچ در پیچ و فروعات زائد و دمیدن به شکم استدلال های بی فایده و تکثیر ادله، با دیدی واقع بینانه و برگرفته از مقتضیات زمان به سراغ منابع رفته و با ملاحظه مراتب تشکیکی و پرهیز از جمود و خشک اندیشی و تقلید از گذشتگان، استنباطی در راستای تقویت حیات پاک انسانی و توأم با زایش تقوا را به ارمغان آورد.